

‘Dat hij mij niets verwijt. Dat was heel belangrijk voor me.’

Herstelbemiddeling na een verkeersongeval

Mieke Wouters

Jaarlijks raken in Nederland gemiddeld meer dan 20.000 mensen ernstig gewond in het verkeer. In 2018 kwamen in totaal 678 mensen door verkeersongevallen om het leven, een stijging van bijna 11%.¹ In datzelfde jaar registreerde Perspectief Herstelbemiddeling 150 meldingen gerelateerd aan een verkeersincident.

Vergeleken met het aantal gewonden en dodelijke slachtoffers zijn 150 meldingen een fractie. En ook als je het vergelijkt met het totaal aantal meldingen dat in 2018 bij Perspectief binnenkwam, bijna 1600.² Veel betrokkenen weten niet dat begeleid contact mogelijk is of hun wordt aangeraden, vaak met de beste bedoelingen, ermee te wachten. Bijvoorbeeld omdat emoties nog te heftig zijn, onderzoek en juridische afwikkeling nog in volle gang en de aandacht vooral uitgaat naar fysiek herstel en revalidatie. De automatische en vaak onbewuste neiging is om partijen uit elkaar te houden in plaats van met elkaar in contact te brengen.

Wrang is het dan ook dat als bijvoorbeeld veroorzakers alsnog een poging doen, het soms te laat is. Slachtoffers en nabestaanden geven dan aan liever eerder iets gehoord te hebben en ‘dat het nu niet meer hoeft’. In dit artikel vertellen deelnemers aan herstelbemiddeling over hun ervaringen. Over waarom zij het contact zochten en wat het hun bracht. De één zocht het contact al in een redelijk vroeg stadium, de ander op een later moment. Ook presenteren we een aantal cijfers om een beeld te schetsen van de bemiddelingspraktijk. Wat vertellen deze cijfers?

Marco

‘Het belangrijkste voor mij was dat hij mij niets verwijt.’ Met deze ene zin vat vrachtwagenchauffeur Marco kort en bondig samen wat het bemiddelingstraject voor hem betekende. Na vier jaar schiet hij nog altijd vol, ook tot zijn eigen verrassing, als hij vertelt waar hij het meeste last van had: schuldgevoel. Niet alleen omdat hij het ongeval had veroorzaakt, maar ook, helemaal tegen zijn natuur in,

- 1 CBS, www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/16/11-procent-meer-verkeersdoden-in-2018, 18 april 2019.
- 2 Perspectief Herstelbemiddeling organiseert en begeleidt bemiddelingstrajecten na een ingrijpende gebeurtenis. De meeste meldingen komen voort uit delicten (bijna 90%) en verkeersincidenten (bijna 10%). Op kleine schaal is de organisatie ook begonnen met herstelbemiddeling na medische incidenten (tot dusver 11 zaken).

Mieke Wouters

niet in staat was om te helpen. ‘Ik stond erbij, wilde helpen maar bevroor en besefte: ik heb alles veroorzaakt. Ik heb het daar heel moeilijk mee gehad.’

De plek waar het ongeval plaatsheeft, staat bekend om de onoverzichtelijke situatie. In dat jaar zijn op dezelfde locatie al vier eerdere, ernstige ongelukken gebeurd. ‘Ik lette daarom daar altijd extra goed op. Maar opeens stond er een auto midden op de weg stil. Die zag ik te laat. Ik ben er vol achterop geklapt en heb ‘m tegen het tegemoetkomend verkeer gedrukt. Daar is een auto het talud afgereden het water in. De bestuurder van die auto is na een paar dagen overleden, de twee andere mensen waren zwaar gewond.’

Lood in de schoenen

Marco voelt meteen dat hij contact wil met de slachtoffers, van wie één ook nabestaande is van de man die is overleden. Zijn werkgever attendeert hem op het bestaan van Perspectief Herstelbemiddeling. Samen met de bemiddelaar bespreekt hij zijn motivatie, wensen en verwachtingen. De nabestaande geeft aan niet met hem in contact te willen voordat het onderzoek is afgerond. Dat is moeilijk en hij zal zijn verzoek, tevergeefs, nog een keer herhalen. Het andere slachtoffer, de bestuurder van de auto waar hij met zijn vrachtwagen vol achterop is geklapt, gaat wel meteen in op zijn verzoek.

Ondanks de ernstige gevolgen van het ongeval blijkt de man er heel nuchter onder te zijn. Marco: ‘Ik ging met lood in mijn schoenen naar het gesprek. Hij had blijvend letsel overgehouden aan het ongeluk. Toen hij tegenover me zat, keek hij me recht aan. Nou ga je het krijgen, dacht ik. Toen zei hij: ik verwijt je niets. En als er een rechtszaak komt, ga ik jou helpen. We konden allebei goed ons verhaal doen, hadden respect voor elkaar. Het was voor ons allebei goed om het van beide kanten te kunnen vertellen.’

Onzekerheid

Marco voelt zich een stuk lichter door de woorden van het slachtoffer. Het helpt hem in een periode waarin zijn leven stil is komen te staan. Hij heeft last van concentratieproblemen en er komt weinig uit zijn handen. Ook de zestien maanden lang durende onzekerheid voordat het onderzoek aantoont dat hij er niets aan kon doen, valt hem zwaar. ‘Ik wist: voor dood door schuld staat zes jaar. Zelf zou ik zo’n straf kunnen dragen, want de ergste heb ik al. Ik heb iemand doodgereden, moet ermee zien te leven. Maar voor mijn kinderen wilde ik niet dat ze zonder vader zouden opgroeien. Toen ik de brief van het OM kreeg, werd ik tien centimeter langer. Mijn gezin was veilig.’

Bemiddeling in cijfers

In 2018 kwamen er bij Perspectief 150 verkeersaanmeldingen binnen. Op het moment van aanmelding is dan vaak nog niet duidelijk of er vervolgd zal worden of dat er sprake is van verwijtbaar gedrag. Onderzoek hiernaar kan soms lang duren. 21 van de 150 zaken konden bij aanmelding gecategoriseerd worden onder

'Dat hij mij niets verwijt. Dat was heel belangrijk voor me.'

een artikel van de Wegenverkeerswet (WVW). Bij deze zaken was bijvoorbeeld sprake van rijden onder invloed, dood of letsel door schuld en het doorrijden na een ongeval. 129 zaken vielen in de brede categorie verkeersongevallen waar (vooral nog) geen sprake was van een vastgesteld strafbaar feit. Wat laten de cijfers zien?

Slachtoffers nemen vaker het initiatief

Vrachtwagenchauffeur Marco heeft als veroorzaker het initiatief genomen tot contact. Hij behoort daarmee tot de kleinere groep van veroorzakers die 35% van de aanmeldingen voor hun rekening neemt. Bij verkeersongevallen zijn het namelijk vaker slachtoffers en nabestaanden die zich als eerste aanmelden: bijna 65%. 1% is afkomstig van getuigen.

Kijken we naar de aanmeldingen waarbij sprake is van een artikel uit de WVW, dan draait het beeld. De verdeling is dan vergelijkbaar met het beeld bij andere delictzaken: daarbij is driekwart van de aanmeldingen afkomstig van de dader, een kwart van slachtoffers en nabestaanden.

Aanmeldingen komen snel binnen

Dat betrokkenen bij een verkeersincident snel behoefte hebben aan contact, blijkt ook uit de tijd tussen het verkeersincident en het doen van de aanmelding: 30% komt binnen een maand binnen, binnen drie maanden is dat 57% en binnen een halfjaar ligt dat op 66%. Bij 14% gaat er meer dan een jaar voorbij voordat iemand zich aanmeldt. Een snelle aanmelding hoeft niet altijd tot snel en direct contact te leiden. Soms is de andere partij daar nog niet aan toe of is een blijk van medeleven op dat moment voldoende. Ook kan het voor de andere partij al helpend zijn te weten dat de behoefte of wens er is. Het geeft de mogelijkheid aan betrokkenen om op een later moment dit contact alsnog te realiseren.

Kijken we naar de WVW-zaken, dan komen de meeste aanmeldingen iets later binnen: tussen één en drie maanden na het gebeuren. Aanmelding in de eerste maand gebeurt veel minder, namelijk 10%. Maar ook bij deze WVW-zaken is uiteindelijk 60% binnen een halfjaar aangemeld.

Bijna altijd zijn deelnemers ouder dan 18 jaar

Een groot verschil met bemiddeling in de niet-verkeersgerelateerde zaken is de leeftijd van deelnemers. Bij verkeerszaken zijn de betrokkenen overwegend 18 jaar of ouder: 90% van de slachtoffers en nabestaanden en 81% van de veroorzakers. Andere zaken laten een veel gevarieerder beeld zien. Wel nemen verkeerszaken de uitschieters voor hun rekening: in 2018 was de jongste deelnemer (en veroorzaker) 11 jaar, de oudste (en veroorzaker) 89 jaar.

Bij verkeerszaken komt het vaker tot contact

Maken we opnieuw de vergelijking met bemiddelingstrajecten na een niet-verkeersgerelateerde (delict)zaak, dan leidt een aanmelding na een verkeersincident

Mieke Wouters

veel vaker tot contact tussen betrokkenen: in maar liefst 54% van de trajecten, bijna twee keer zo veel als bij de andere (delict)zaken.

Goed om te beseffen is dat trajecten via Perspectief Herstelbemiddeling altijd starten met de aanmelding van één partij. Op dat moment is het nog onduidelijk of de andere partij openstaat voor contact. Na een intakegesprek met de betrokkene die het initiatief neemt, benadert de bemiddelaar van Perspectief de andere partij. Als deze openstaat voor meer uitleg en mogelijk contact, heeft de bemiddelaar ook met deze betrokkene(n) een intakegesprek. Besluit deze door te gaan met het traject, dan leidt dat bijna altijd tot contact tussen de partijen. Hiervoor heeft de bemiddelaar met beide partijen nog afzonderlijke voorbereidingsgesprekken, alles in het tempo van de deelnemers. Zij kiezen vervolgens ook op welke manier zij contact met elkaar willen hebben.

Contactvorm is vaak een gesprek, maar ook een brief of pendelbemiddeling is mogelijk

Bij ongeveer de helft kiezen deelnemers voor een gesprek als contactvorm. Een kwart heeft contact met een brief(wisseling) en nog een kwart opteert voor een pendelbemiddeling, waarbij de bemiddelaar vragen en reacties (mondeling) over en weer brengt. Naast een gesprek, brief, pendel en sinds kort ook videoboodschap, kunnen betrokkenen kiezen voor een groepsherstelbijeenkomst. Hoewel klein in aantal, negen in totaal in 2018, kwam deze contactvorm opmerkelijk genoeg vaker voor bij verkeerszaken: vier keer.

Groot deel is binnen drie maanden afgerond

En kijken we tot slot naar hoe snel een traject gaat, dan zien we dat de bemiddelingen die tot een vorm van contact hebben geleid in meer dan de helft relatief snel zijn afgerond: binnen drie maanden (58%). Binnen een halfjaar ligt dat percentage op 84%, 15% rondt binnen een jaar af en 1% duurt langer dan een jaar.

Waarom contact?

Een belangrijk motief voor deelnemers om in contact te komen met de andere partij is willen weten hoe het met de ander gaat. Net als Marco kampen veel veroorzakers met een schuldgevoel. Zeker bij ernstige verkeersongevallen zet het incident ook hun leven op zijn kop. Veel slachtoffers beseffen op hun beurt dat de ander het ongeval niet met kwade opzet heeft veroorzaakt en dat wat er is gebeurd niet alleen op hen een grote impact heeft. En hoewel zij wel kunnen worstelen met tegenstrijdige gevoelens, willen veel slachtoffers, en een deel van de nabestaanden, de veroorzaker vertellen dat hij of zij ook verder moet.

Anneke

Op 25 november staat Anneke met de fiets in haar hand op de vluchtheuvel te wachten tot zij het laatste deel van de drukke weg kan oversteken. Een automobi-

'Dat hij mij niets verwijt. Dat was heel belangrijk voor me.'

list stopt en wenkt dat zij kan gaan. Maar de vrouw in de auto erachter ziet te laat dat haar voorganger voorrang verleent. Ze raakt de auto voor haar, die doorschiet en zo Anneke scheidt. Ze komt hard met haar hoofd op het asfalt terecht. Een traumahelikopter brengt haar naar het Radboud UMC, waar ze direct geopereerd wordt om de zwelling in haar hersenen te doen afnemen. Nu kampt Anneke met de gevolgen van niet-aangeboren hersenletsel.

Ik neem het ongeluk niemand kwalijk

Anneke: 'Hoezeer je leven kan veranderen in een paar tellen had ik niet kunnen vermoeden. Vroeger was ik zo'n bezige bij: van oppassen op mijn kleinzons tot poetsen bij mijn broers. En dit gaat tot mijn grote verdriet niet meer. Toch neem ik het ongeluk niemand kwalijk.' Anneke wil de automobiliste graag leren kennen. 'Ik wilde haar zeggen dat ik wist dat zij het niet met opzet had gedaan. Het was een ongeluk.'

Aanvankelijk proberen Anneke en haar man Martien met behulp van de familie-agente die hen begeleidt met de automobiliste een afspraak te maken. Deze zegt uiteindelijk toch af, omdat ze het nog niet aankan. Een contactpersoon bij Letsel-Care maakt hen vervolgens attent op Perspectief Herstelbemiddeling. Als bemiddelaar Maud na een intakegesprek met Anneke en Martien contact legt met de automobiliste, stemt deze alsnog in met een ontmoeting.

Privacyoverwegingen

Anneke: 'We spraken in de voorbereiding met elkaar af dat we het niet over de juridische nasleep van het ongeluk zouden hebben, omdat het onderzoek nog liep. Die behoefte had ik ook niet. Ik vond het vooral fijn om met deze vrouw in contact te zijn. Tijdens het gesprek heb ik gezegd dat het voor alle betrokkenen, ook voor haar, een nare ervaring is geweest. Zij vertelde op haar beurt hoe schuldig zij zich voelt, dat ze 's nachts vaak wakker schiet door beelden van het ongeluk en de slaap niet meer kan vatten.'

Annekes man Martien is nauw betrokken bij het traject en is bij het gesprek aanwezig. 'Voor mij was het belangrijk om precies te weten wat zich heeft afgespeeld rond het ongeluk. Maar ik was vooral getroffen door het feit dat er geen bijstand is geweest voor haar. Zij heeft de dag na het ongeluk zowel de politie als het ziekenhuis gebeld om te vragen hoe het met Anneke ging en vanuit privacyoverwegingen is haar geen antwoord gegeven. Dit moet vreselijk zijn geweest.'

Maak er wat moois van

Anneke: 'Het was een heel emotioneel gesprek. Ik hoop dat zij gemerkt heeft dat ik niet boos ben. "Ga voortaan alsjeblieft met een gerust hart slapen", heb ik gezegd. En: "Ga verder met je leven. Maak er wat moois van." Dat doe ik ook zo goed en kwaad als het gaat. Ik moet mijn dagen zorgvuldig indelen, ben nog steeds intensief aan het revalideren en mijn grenzen aan het onderzoeken met hulp van een specialist in niet-aangeboren hersenletsel. Toch weerhouden deze

Mieke Wouters

veranderingen mij er niet van om te genieten van het leven. Ik ben blij dat ik de medeveroorzaakster heb leren kennen.’

Vragen over aansprakelijkheid werden buiten het traject gehouden. Bemiddelaar Maud: ‘Ik sprak met beiden af dat wij het niet over waarheidsvinding rondom het ongeluk zouden hebben. Het politieonderzoek liep immers nog. Dit maakte dat het voor de veroorzakende partij veilig genoeg was om elkaar te ontmoeten. De voorbereiding naar het uiteindelijke gesprek is bijna altijd intensief. Zo kan niemand verrast worden door wat de ander gaat zeggen. En als partijen een steunfiguur meenemen, zoals Anneke haar man meenam, maak ik ook afspraken over hun inbreng.’³

Bekenden in eenzelfde gemeenschap

Een zaak relatief snel opstarten, kan veel pijn voorkomen. Zeker als veroorzaker, slachtoffers en nabestaanden elkaar kennen en in dezelfde gemeenschap wonen. De omgeving, direct of via social media, kan snel een oordeel klaar hebben of kiest partij.⁴ De verharding die als gevolg hiervan kan ontstaan, staat eventueel contact steeds meer in de weg. Ook kan ongebeleid contact, hoe goed bedoeld ook, verkeerd uitpakken. Van beide ontwikkelingen was sprake in de aangrijpende zaak van Monique en Rens.

Monique en Rens

Drie jongeren, dorpsgenoten, krijgen na een avondje stappen een auto-ongeval. Bestuurder Rens verliest de macht over het stuur, maar overleeft het ongeval. Zijn inzittenden, broer en zus, niet. Acht jaar na het ongeluk gaan Rens en Monique, de moeder van de omgekomen Nick en Ellen, onder begeleiding van een bemiddelaar van Perspectief Herstelbemiddeling, met elkaar in gesprek.

Weinig ruimte voor ons verlies

Monique: ‘Het was de eerste keer dat Nick en Ellen samen gingen stappen. Die nacht checkte ik elk uur mijn telefoon, omdat meestal het verzoek kwam om hen te komen halen. ’s Ochtends vroeg klonk de deurbel. Halverwege de trap ontwaarde ik twee zwarte schoenen en broeken door het raam van de voordeur. Ik wist meteen: dit is fout, met allebei. En dan... dan stort je wereld in.’

De ouders van Rens gaan met hem vlak na het ongeval bij de ouders van Nick en Ellen op bezoek. Monique: ‘Rens was toen nog een jonge jongen van twintig en kon zich destijds moeilijk uitspreken. Herhaaldelijk zeiden zijn ouders: “Rens heeft het niet met opzet gedaan.” Dat wisten wij heus. Maar hierdoor was er in dit

3 Het betrekken van een steunfiguur in het gesprek is altijd in afstemming met de andere partij.

4 Zie ook het dubbelinterview met Fleur van der Bij en Sabine Cocquyt, elders in dit themanummer.

'Dat hij mij niets verwijt. Dat was heel belangrijk voor me.'

gesprek weinig ruimte voor ons verlies. Vanaf dat moment is er geen contact meer geweest, al liepen wij elkaar soms in het dorp tegen het lijf.'

Verwachtingen loslaten

Bijzonder genoeg meldden zowel Monique en haar man Ludo als Rens zich na een aantal jaar bijna tegelijkertijd aan bij Perspectief Herstelbemiddeling. Bemiddelaar Francis pakt de zaak op. 'Ludo en ik gaven bij Francis aan dat wij van Rens wilden horen dat hij begreep hoe erg het voor ons is. Zij zei direct: "Is dit echt wat je wilt? Want als jullie het gesprek op deze manier ingaan, leg je Rens als het ware iets op. Dan vraag je hem iets te zeggen dat hij misschien niet meent." Zij raadde ons aan om onze verwachtingen los te laten. Ook stelde zij voor om een neutrale locatie te kiezen in plaats van ons woonhuis. Zo behartigde zij ook duidelijk de belangen van Rens.'

Onpartijdigheid

Rens: 'De stappen die mijn ouders en ik na het ongeluk ondernomen hebben of juist hebben nagelaten, zijn niet goed geweest. Dit heeft een wig gedreven tussen Monique, Ludo en mijn familie. Hierdoor werd het alleen maar moeilijker om contact te zoeken. Voorafgaand aan het nieuwe gesprek heb ik twee gesprekken met Francis gevoerd. Ze was heel duidelijk over haar rol. Zij zat er niet voor de één meer dan voor de ander. Die onpartijdigheid was voor mij doorslaggevend. Je hebt anders de neiging om in de verdediging te gaan als je het gevoel hebt dat je tegenover twee partijen staat.'

Ook met Rens bespreekt Francis wat hij voor ogen heeft. "Wat is jouw doel bij dit gesprek?", vroeg ze mij. Ik wilde zo graag iets goeds doen voor Monique en Ludo, antwoorden geven die hopelijk een bijdrage zouden kunnen leveren aan de verwerking van hun grote verlies. In het tweede gesprek met Francis kwam naar voren dat ik mezelf wellicht ook een stukje beter kan voelen door hen te helpen.'

Gesprek

In het voorjaar van 2017 is het zover. Monique, Ludo, Rens en een familielid van hem gaan onder begeleiding van Francis in gesprek. Monique: 'Afgesproken was dat wij als eerste konden vertellen hoe we ons voelden onder de situatie. Ik heb verteld dat ik me vreselijk gegeneerd heb gevoeld. Zo hoorden we bijvoorbeeld dat Rens zich, vlak na het ongeval, vermaakte op de kermis. Dit heeft pijn gedaan. Op zijn beurt vertelde Rens hoe moeilijk hij het ongeluk heeft gevonden. Dat hij er zich niets van kan herinneren en hoezeer het hem spijt dat hij niet eerder toenadering had gezocht. Aan alles merkten wij dat deze gebeurtenis hem nog steeds veel doet en dat hij het wel gelijk verschrikkelijk voor ons vindt.'

Rens: 'Dit gesprek voeren, is het moeilijkste dat ik ooit heb gedaan. Ik heb gehuild als een klein kind. Wij hebben destijds de plank behoorlijk misgeslagen door onze houding. Dit heeft Ludo en Monique extra pijn gedaan, waar dit juist het laatste is wat je wilt. Wat mij het meeste van het nieuwe gesprek is bijgebleven, zijn de woorden van Monique aan het einde. Zij vertelde dat haar man en zij dit gesprek

Mieke Wouters

wilden om verder te kunnen gaan. Zij hoopte dat het ook goed voor mij zou zijn, zodat ik eveneens verder kan gaan. Dit heeft mij tot in mijn ziel geraakt. Dat je dit kunt zeggen na het verlies van twee kinderen. Het betekende zoveel voor mij.'

Monique: 'Wij voelden opluchting toen het gesprek gedaan was. Ik heb Rens in alle oprechtheid kunnen zeggen dat wij weten dat er geen sprake was van opzet en dat hij verder moet gaan met zijn leven. We realiseren ons dat deze ontmoeting dankzij de begeleiding zo goed is verlopen. Anders had ik hem inderdaad woorden in zijn mond gelegd en was het geen open en eerlijk gesprek geweest. Het verdriet om het verlies van Nick en Ellen is er sindsdien niet minder door geworden. Wel is de behoefte om Rens te spreken vervuld: hiermee hoef ik me nu niet langer bezig te houden en dit scheelt een hoop negatieve energie. Ik weet dat ik niet meer zal verstijven als ik hem nu tegenkom, maar hem zachtjes zal groeten.'

Conclusies

Uit de bemiddelingstrajecten die door bemiddelaars van Perspectief Herstelbemiddeling begeleid worden, blijkt elke keer opnieuw wat een enorme impact een verkeersongeval kan hebben. Die impact treft niet alleen de slachtoffers en nabestaanden, maar ook de veroorzakers. En de (directe) naasten van beide partijen.

Hoewel motieven om deel te nemen heel verschillend kunnen zijn, is schuldgevoel een belangrijke motivatie voor veroorzakers om het gesprek aan te gaan. Het overgrote merendeel van hen wil een blijk van medeleven geven of spijt betuigen. Voor beiden, zowel slachtoffers als veroorzakers, zijn het vertellen van wat de impact is geweest en weten hoe het met de ander gaat belangrijke redenen om contact te zoeken. Ook weten wat er precies is gebeurd, is vaak een belangrijke drijfveer.

Voor slachtoffers brengt een bemiddeling vaak rust. Het helpt hen om dat wat er is gebeurd een plek te geven. Bijvoorbeeld omdat de ander een gezicht krijgt, spijt betuigt, vragen beantwoordt en hiaten in het verhaal invult. 'Ik kan het nu loslaten, want het is geen onrustige of telkens terugkerende gedachte meer', zoals een slachtoffer na afloop zei. Voor veroorzakers helpt het om erkenning te krijgen voor de impact die het ook op hun leven heeft. En de boodschap van slachtoffers aan veroorzakers om de draad van het leven weer op te pakken, draagt bij aan hun verwerking.

Tot slot nog een opmerking over het informeren van slachtoffers en veroorzakers: herhaling en timing van het bemiddelingsaanbod blijken elke keer opnieuw belangrijke factoren. Zoals de cijfers laten zien, melden mensen die wéten van het bestaan van herstelbemiddeling zich relatief snel na het incident aan. In de praktijk duurt het vaak echter langer, omdat bijvoorbeeld omgeving of betrokken professionals veronderstellen dat het nog te vroeg is of omdat het in het kader van het onderzoek niet wenselijk wordt geacht. Herstelbemiddeling is dan wel al

'Dat hij mij niets verwijt. Dat was heel belangrijk voor me.'

mogelijk, zolang dit aansluit bij de behoeften van betrokkenen. Mensen niet informeren over de mogelijkheid van bemiddeling is dan misschien goed bedoeld om hen te beschermen, maar kan ook betekenen dat betrokkenen juist een kans op herstel wordt ontzegd. En soms blijkt dan dat tijd niet alle wonden heelt, zoals het gezegde luidt, maar eerder de pijn vergroot.